

Модул Б: ВИСТА: Общочилищен подход (ОУП)

Част Б4: Работа с родители

Астрид Мона О'Мур и Стивън Джеймс Минтън
Ирландия

Цели на част Б4

- Да се разбере и оцени ключовата роля на родителите при прилагането на общочилищния подход относно насилието в училище.
- Да се усвоят уменията, необходими при планиране и провеждане на работата с родители в училищните общности.
- Да се разгледат стратегиите за ангажиране на родителите с дейности, които ще ги подпомогнат при промотирането на ненасилието и намаляването на насилието.
- Да се мотивират и подкрепят родителите при изграждането на разбиране относно централната роля, която те и подрастващите играят що се отнася до противопоставянето и предпазването от поведение, свързано с тормоз и насилие в училищата.
- Да се даде възможност на родителите сами да работят продуктивно с децата си вкъщи, в насока промотиране на поведение на ненасилие и просоциални възгледи.
- Да се разгледа и подпомогне сътрудничеството между родителите и училището в борбата с поведение, свързано с тормоз и насилие в училищата

Умения, които фасилитаторът ще развие в тази част

Знание и разбиране относно:

- общочилищния подход ВИСТА
- разнообразието на първопричините, пораждащи провокативно, агресивно и антисоциално поведение
- значимостта на подкрепящо и загрижено училищно общество
- начините за приобщаване на родителите/настойниците при вземане на решения, касаещи детето им
- съвременното познание за настоящите схващания в областта на промотиране на ненасилието
- ефективна промоция на мерки и системи за ненасилие, както и на мениджърски подходи

Личните качества и атрибути включват:

- умения за ефективна комуникация
- умения за успешно обучение и съветване на персонала, директорите, родителите, настойниците и учениците
- стратегическо мислене
- проявяване на разбиране и осигуряване на специализирана подкрепа на родителите и настойниците
- добра организираност и ефикасно разпределяне на времето

- способност за подпомагане и оценяване на родителските становища относно образованието на децата им

Литература за предварително четене

- Elliot, M. (1997). *101 ways to deal with bullying: A guide for parents*. London: Hodder & Stoughton.
- O'Moore, A. M., & Minton, S. J. (2004). *Dealing with bullying in schools: A training manual for teachers, parents and other professionals*. London: Paul Chapman Publishing (глава четвърта).
- Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying*. London: Jessica Kingsley.
- Smith, P. K., & Thompson, D. (1991). *Practical approaches to bullying*. London: David Fulton Publishing.

Обобщение на съвременното мислене и знание относно работата с родители

Работата с родителите с право може да се определи като абсолютно съществена част от ОУП към превенция и противопоставяне на насилието и поведението, свързано с тормоз в училище. Наистина, при първото прилагане на ОУП за поведение, свързано с тормоз в училище - Националната кампания срещу тормоза в норвежките училища (Olweus, 1983) 'осъзнаването и ангажираността от страна на родителите' се счита за 'основна предпоставка' на програмата, а 'родителските срещи' и 'използването на въображение от родители и учители' се смятат за 'изключително желателни компоненти' при прилагането на мерките по програмата, съответно на ниво клас и индивид (Olweus, 1999). Активната работа с родителите е част от всички последващи общообразователни програми срещу училищния тормоз и поведението, свързано с насилие, прилагани в един по-широк мащаб (Ljungström, 1990; O'Moore & Minton, 2004; Ortega, 1997; Ortega & Lera, 2000; Roland & Munthe, 1997; Slee, 1996; Smith, 1997; Stevens, De Bourdeaudhuij, & Van Oost, 2000; виж също Rigby & Slee, 1999; Roland, 2000; Smith, 2003; Smith & Brain, 2000; Smith, Pepler, & Rigby, 2004; Smith & Shu, 2000 за отзиви).

Всеки отговорен родител е загрижен за защитата, безопасността и благополучието на детето си. Счита се, че с цел ефективност на общоучилищните програми родителите, заедно с училищния персонал, са отговорни децата им да не бъдат въввлечени в актове на девиантно поведение, като например тормоз или измъчване на други ученици (O'Moore & Minton, 2004). Емпиричните изследвания също изтъкват критичната роля на родителите в усилията на училищната общност за превенция и противопоставяне на насилственото поведение. Според едно изследване на поведението, свързано с тормоз, млади хора, станали жертва на такова поведение, е по-вероятно да съобщят че са били тормозени на родителите си, а не на училищния екип (O'Moore, Kirkham, & Smith, 1997).

Нищо в литературата от последните двадесет години, свързано с превантивните програми, не може да ни убеди, че родителите не играят първостепенна роля в ОУП срещу тормоза и насилието в училище, или

че Олуеус (Olweus, 1983, 1997, 1999 и всички след него, които следват неговият основен подход) се е объркал в своята преценка относно важната роля на родителите в този процес. На практика, социолози с различни убеждения могат най-малкото да стигнат до единомислие относно изключително важната роля на родителите като основен фактор, оказващ влияние още в детството, а впоследствие и при формирането на възгледите и поведението на подрастващите. И от тук следва въпросът “дали родителите трябва да бъдат ангажирани в ОУП срещу насилието в училище” да получи твърдо положителен отговор. Другият въпрос, който остава и към който е насочен следващия дял от тази част, е “как да се ангажират родителите в този процес”. Ето защо, целта на тази част е да се улеснят участниците в проекта ВИСТА да работят с родители по няколко практически начина. При подготовката за това е от съществено значение ВИСТА участниците да вникнат в безпокойството на родителите за насилието в училище (това се разглежда в *Упражнение 1*). По-нататъшните упражнения включват преглед на това, как преживяния тормоз може да намери поведенчески израз в дома (*Упражнение 2*), което се счита за важно поради воала, които забулва проблемите агресор-жертва сред младите хора. *Упражнение 3* е насочено към въпроса, най-често задаван от родителите в ежедневната практика на авторите: какво могат, или трябва да направят родителите в случай че разберат, че децата им са били тормозени? *Упражнение 4* е адресирано към един по-малко популярен, но не по-маловажен въпрос: какво могат или трябва да направят родителите, ако разберат че децата им са участвали в тормоз над други деца?

Отговорности на фасилитаторите на тази част

Вашите задачи в тази част са:

- да изпратите до всички участници информация кога и къде ще се проведе сесията, както и детайли за литературата, която е необходимо да бъде прочетена предварително
- да се запознаете с текста на частта и бележките на фасилитатора
- да планирате сесията така, че да отговаря на нуждите на участниците
- да се уверите, че всички съответни източници/материали са размножени и/или подготвени
- да ръководите сесията и всички дейности

Последователност на упражненията в част Б4

Въведение

Упражненията в тази част следват логическа последователност, която се базира на начина, по който авторите работят с родители, загрижени за тормоза в ирландските училища. Ние твърдим, че с цел ефективна работа с такива родители, участниците в проекта ВИСТА е редно да бъдат подготвени през следните фази:

- (i) Разбиране и съпричастност към личната родителска позиция относно процеса на противопоставяне и превенция на насилието в училище (или, на езика на родителите: *‘Какво си мисля?’*);
- (ii) Способност да се посрещне безпокойството на родителите относно разграничаване и разпознаване на моделите на поведение при малтретирани подрастващи (*‘Как ще разбера?’*);
- (iii) Способност да се окаже съдействие на родител на дете, което споделя в семейството си, че е било тероризирано (*‘Какво трябва да направя?’*); и,
- (iv) Способност да се посрещнат нуждите на родителите относно оказване на помощ и подкрепа на дете, което е участвало при тормоз над други деца (*‘Как ще се справя?’*).

Тази част е разделена на четири секции (А – Г), всяка от които с около едночасово упражнение (упражнения от едно до четири), проектирано да повиши информираността и уменията сред ВИСТА участниците по тези въпроси. Самата част без паузите представлява еднодневно обучение.

А – Разбиране на родителската позиция: ‘Какво си мисля?’

Както беше отбелязано в рубриката ‘Обобщение на съвременното мислене’ (виж по-горе), родителите играят съществена роля при противопоставянето и превенцията на агресивното поведение в училище. Също така споменахме, че е важно да се опитаме да разберем проблема за насилието в училище от родителска гледна точка. С други думи, ако ние - участниците, налагащи политиката, искаме да използваме родителите като средство в нашите опити за справяне с насилието в училище, трябва първо да се опитаме да се поставим на тяхно място.

Отчитайки вродения инстинкт за съхранение и отговорност за поколението, трябва да се вземе под внимание емоционалният компонент, който се поражда от въпроса за насилието в училище. Този компонент, заедно с още няколко компонента, може да бъде поставен на вниманието на ВИСТА участниците посредством изпълнението на упражнение 1 (следва непосредствено).

Упражнение 1 Разбиране на родителските грижи и възгледи относно насилието в училище (около 60 минути)

Цел

- Това упражнение е предназначено за група от приблизително 20 – 25 човека. Целта му е да генерира разбиране сред участниците за родителските опасения относно насилието в училище. На първо място и през първия етап от упражнението, участниците трябва да осъзнаят че начина, по който самите родители гледат на насилието в училищата не е задължително да съвпада с дефиницията на експертите и създаващите училищната политика. На второ място, участниците се поставят в позиция да разсъждават за училищното насилие от различни родителски гледни точки.

Материали

Фасилитаторът получава инструкции за упражнението, дъска или флипчарт и подходящ маркер за използване при представяне писмените обобщения на отговорите на групата.

Начин на действие

Това упражнение се състои от две части.

Първа част:

- (i) На участниците поединично се предоставя известно време да 'приемат' ролята на родители. Тъй като това вероятно е близко до много от участниците, които всъщност имат деца, може да се зададе роля на 'типичният родител за вашето училище', или 'типичният родител на дете, посещаващо училище във вашия район'.
- (ii) Работейки в тази роля, всеки участник е замолен да даде дефиниция (от не повече от 50 думи) на насилието.
- (iii) Цялата група се разделя на по-малки подгрупи (състоящи се от 4 до 6 човека). Членовете на подгрупата сравняват дефинициите си и се опитват да достигнат консенсус за това как родителите на учениците биха дефинирали насилието.
- (iv) Всяка подгрупа излъчва говорител, който представя общото становище на фасилитатора, който от своя страна, използвайки дъската/флипчарта обобщава вижданията на цялата група.
- (v) Фасилитаторът предоставя дефиницията на насилието на експерта срещу тормоза Дан Олуеус:

'Агресивно поведение, при което извършителят или нарушителят използва тялото си или някакъв предмет (включително оръжие), за да причини (относително сериозни) наранявания или дискомфорт на друг човек' (Olweus, 1999, стр. 12).

Цялата група обсъжда дали, как и защо техните дефиниции се различават от тази на експерта (виж също част А1).

Втора част:

(i) На групата се представят четири потенциални родителски позиции (те биха могли да бъдат представени от фасилитатора под формата на измислени истории, с цел подпомагане на разбирането):

- (a) *родител, чието дете е тормозено в училище;*
- (b) *родител, чието дете е неоспоримо замесено в тормоз над други деца в училище;*
- (c) *родител, чието дете е обвинено в тормоз над останалите деца в училище, но родителят не е убеден в достоверността на обвиненията;*
- (d) *родител, чието дете не е засегнато от насилието в училище, но остава загрижен за тези проблеми в рамките на тази институция.*

(ii) Групата се разделя на 4 подгрупи, всяка с около 6 участника. На всяка подгрупа се определя по една от изредените по-горе 'родителски позиции' (точка (i)).

(iii) Всяка подгрупа трябва да обсъди как би отговорил 'причисленият' им родител на следните въпроси:

- *каква е ролята на вътрешните власти при превенция и противопоставяне на насилието в училище?*
- *каква е ролята на училищното ръководство при превенция и противопоставяне на насилието в училище?*
- *каква е ролята на преподавателския и останалия персонал при превенция и противопоставяне на насилието в училище?*
- *каква е ролята на родителите при превенция и противопоставяне на насилието в училище?*
- *каква е ролята на учениците при превенция и противопоставяне на насилието в училище?*
- *какво следва да направи училището за справяне с насилниците в училище?*
- *какво следва да направи училището относно свидетелите/безучастните наблюдатели на насилие в училище?*
- *какво следва да направи училището за жертвите на насилие?*

(iv) Всяка подгрупа излъчва говорител, който представя груповото становище на фасилитатора.

(v) Подгрупите се обединяват и фасилитатора обобщава резултатите от упражнението (използвайки дъска/флипчарт) и анализира значението им. Фасилитаторът трябва да се стреми да обърне внимание на:

- *кои са общите безпокойства между отделните родителски позиции?*
- *кои са различните безпокойства/отговори между различните родителски позиции?*
- *какво могат да научат участниците от такъв тип дейност?*

Анализ на резултата

За оценка на резултата и по-нататъшен размисъл може да се дискутира следния въпрос:

- *С оглед училищната практика и политика, до каква степен е важно различните групи в рамките на училищната общност (напр. формиращите политиката, ръководството, преподавателския и преподавателския персонал, родителите и учениците) да имат еднакво виждане за училищното насилие; как може да се насърчи едно такова общо виждане?*

Б – Идентификация на проявите на преживян тормоз: 'Как ще разбере?'

Въпреки че проучванията показват, че тормозените ученици е вероятно да съобщят на родителите си, а не на учителите си, че са били

тормозени, те сочат и че повечето тероризирани ученици най-вероятно не биха съобщили въобще на никого (O'Moore et al., 1997). На практика по-голямата част от насилственото поведение процъфтява, прикрито от мълчание (било то тормоз в училище, домашно насилие или организирана престъпност). В една или друга степен родителите осъзнават този 'пакт за мълчание' и съответно много от тях подозират или се тревожат, че децата им са тормозени дълго преди да им бъде съобщено (ако въобще някога им бъде съобщено).

На авторите на тази част е задаван многократно въпроса, който оглавява тази секция – 'Как ще разбере?' – точно както подозираме, той е бил задаван и на участниците в проекта ВИСТА. Родителите се тревожат за училищното насилие като четат за него във вестниците, гледат по телевизията или слушат за него в средата си; тревожат се, че децата им са били тормозени – без значение колко позитивна или откровена връзка имат със сина или дъщеря си. И така, те възприемат 'детективски' подход. Упражнение 2 (следва непосредствено) е предназначено да помогне на тези, които работят с такива родители, както и на самите родители.

Упражнение 2 Разчитане на знаците и симптомите на преживян тормоз (около 60 минути)

Цел

- Това упражнение е предназначено за група от приблизително 20 – 25 човека. То се базира на факта, че по-голяма част от поведението агресор-жертва се реализира тайно. В случай, че родителите се озоват в позицията на 'детективи', това упражнение представлява един опит да им се помогне.

Материали

Имайки предвид гореспоменатите открития (в частност, че подрастващите е по-вероятно да съобщят на родителите си, а не на учителите си, че са били тормозени, O'Mур и Минтън (O'Moore и Minton, 2004) представят на родителите списък със 'знаци и симптоми' на преживян тормоз, който е обобщен по-долу. Този списък може да бъде отпечатан на отделни карти или работни страници, или да бъде прожектиран на видно място за всички участници.

- *'Подрастващият изглежда обезпокоен и напрегнат, но отказва да сподели причината';*
- *'Необяснени порязвания и натъртвания';*
- *'Разкъсани дрехи, учебници и повредени училищни принадлежности';*
- *'Влошаване на училищния успех';*
- *'Искане на повече пари, вещи или дори ваучери за обяд';*
- *'Нежелание за ходене на училище';*
- *'Промени в настроението и поведението';*
- *'Занижена увереност и самооценка';*
- *'Оплаквания от главоболие и болки в стомаха';* и
- *'Проблеми със съня'* (O'Moore & Minton, 2004b, стр. 51–53).

Още един знак е налице, когато:

- детето/тинейджъра има много малко приятели и е изолирано от връстниците си.

Както отбелязват О'Мур и Минтън, 'това не е безпогрешен списък' (О'Moore и Minton 2004b, стр. 53); но представлява надеждна отправна точка.

Начин на действие

(i) Фасилитаторът представя този списък на всички участници, като илюстрира всяка точка с пример от личната си практика или извлича примери от групата (ако се възприеме вторият подход, трябва да се отдели повече време за упражнението).

(ii) За целите на дискусията и последващото генериране на идеи и примери групата се разделя на подгрупи от по 4 – 6 човека (за тази дейност се отделят 10 минути).

(iii) Всички точки се обсъждат една по една. Дискусията може да се 'върти' около:

- Защо е вероятно да се проявят тези 'знаци и симптоми'? Как се обясняват, що се отнася до преживяният от детето тормоз?

- Как конкретно един 'знак или симптом' ще се прояви в дома? Кой е най-вероятно да го забележи?

- Какво трябва да направи човек, ако забележи такъв 'знак или симптом'? В качеството си на възпитател, какво бихте посъветвал родител, който е забелязал такъв 'знак или симптом'?

- Как може човек да 'градира' тези 'знаци и симптоми'; какъв критерий бихте използвали? Ако смятате че можете, как бихте ги градирали? Ако считате, че не можете, или не бихте, защо не?

Анализ на резултата

От участниците се изисква да използват личния си опит при отговаряне на следния въпрос (той може да бъде зададен към цялата група и после обсъждан):

- Какво пропуснахме? Има ли някакви други модели на поведение/ отличителни черти при хората, които са свързани с преживян тормоз?

В – Помощ за подрастващите, подложени на тормоз: 'Какво трябва да направя?'

Да разбереш, че сина или дъщеря ти са станали жертва на тормоз е турбулентен, емоционален момент. Може да се появи тъга, като човек съпреживява болката и изпитва унижението, което поколението му е трябвало да понесе. Може да се появи чувство на вина, като човек се самообвинява, че не е усетил, че нещо не е наред или, че не е предприел мерки по-рано. Може да се появи собствена остатъчна болка, в случай, че това откритие активира личните психологически травми от преживян подобен тормоз. Често се изпитва гняв към насилника или властите, чиято задача е да предотвратят или прекратят случващото се.

Накратко, сложен комплекс от емоции – нито една от които приятни – е налице, когато родител чуе такава новина.

След този непосредствен емоционален отговор у загрижения родител се поражда силно желание *да направи нещо*, обажда се дълбоката обич към потомството – (и залегналите покровителствени инстинкти, не по-малко първосигнални, отколкото при най-низшите бозайници) – човек изпитва задължение да защити, да се погрижи (и дори, понякога да отмъсти) за сина или дъщеря си.

И така, когато един родител ни попита ‘Какво да правя?’, в ролята ни на изследователи или работещи в сферата на училищното насилие или тормоз, съвета, който даваме трябва да е конкретен, съобразен с конкретната ситуация, да има практическа насоченост и да води към незабавно облекчаване страданията на тероризираното дете в най-кратки срокове. Упражнение 3 (следва непосредствено след този текст) включва преглед и преосмисляне от ВИСТА участниците на няколко примерни стратегии, препоръчвани на родителите на тормозени деца или тинейджъри.

Упражнение 3 Разглеждане на вариантите за действие на родители, чиито деца съобщават, че са били тормозени (около 60 минути)

Цел

- Целта на това упражнение е да насърчи участниците да преосмислят най-често даваните съвети на родители, чиито деца съобщават, че са били тормозени.

Материали

Помощно средство 1 *Таблица за отговори*, която трябва да бъде ксерокопирана и уголемена в размер А3.

Начин на действие

В книгата си “*Справяне с тормоза в училищата*” (*Dealing with Bullying in Schools*) О’Мур и Минтън (О’Moore и Minton, 2004, стр. 53–58, стр. 67–68) предлагат шест неща, които родителите могат да направят в случай, че детето им е замесено в насилие. Авторите също така добавят, че разбирането на такива стратегии трябва да бъде обхванато в практически занятия с родителите (стр. 96). Шестте споменати стратегии са:

- (А) ‘Откриване на проблема’;
- (Б) ‘Подчертаване на факта, че агресора има проблем, а не жертвата’;
- (В) ‘Подчертаване на факта, че не трябва да се отвръща с физическо насилие’;
- (Г) ‘Преподаване на умения за справяне с вербален тормоз в къщи чрез ролеви игри (“мълчаливото отношение”, “употребата на хумор”, и “непреклонността”);’
- (Д) ‘Изграждане на самоуважение в къщи’; и,
- (Е) ‘Информирание на училището за проблема’ (О’Moore & Minton, 2004b, стр. 67–68).

(i) Фасилитаторът представя тези стратегии една по една на участниците. Това може да стане чрез преснимането на гореспоменатия списък на карти/работни страници, или прожектирането му на видно място.

(ii) Групата се разделя на работни двойки.

(iii) Двойките обмислят следните въпроси, съпоставяйки ги към всяка от изброените стратегии (този списък също може или да бъде пресниман, или прожектиран на видно място).

(а) Необходимите умения, от които родителите ще имат нужда (бъдете точни);

(б) Предполагаеми трудности за родителите при прилагането на стратегиите;

(в) Възражения от страна на младите хора в случай на опит за използване на дадена стратегия;

(г) Кръстопът: Бихте ли се чувствали добре при използване на дадена стратегия или при препоръчването ѝ на някой друг? Ако отговора ви е 'да', отговорете на въпрос (д); ако е 'не', отговорете на въпрос (е), и се върнете към литературата за предварително четене;

(д) Как бих го направил аз или как бих посъветвал някой друг да го направи;

(е) Информацията/уменията, от които бих имал нужда преди да се опитам да използвам стратегията или от които някой друг би имал нужда;

(ж) Сега, без значение какво сте отговорили на (д) или (е), отговорете на следния въпрос: Какво още трябва да се вземе под внимание при препоръчване/въвеждане на тази стратегия?

(iv) Работейки самостоятелно всеки участник попълва съответните секции (партньор 1) в 'таблицата за отговори', поместена в материалите за това упражнение (виж Помощно средство 1 Таблица за отговори). Отделете около 20 минути за тази част. *Преди да са написали каквото и да е, участниците трябва напълно да съзнават, че част от цялостната дейност включва размяна на тези листа с партньор и дискутирането в група на породените коментари и обратната информация. Ето защо, те следва да запишат само това, което биха споделили.*

(iv) Участниците разменят работните си страници с партньор, като попълват съответните секции (партньор 2) в 'таблицата за отговори', поместена в материалите за тази дейност (виж долу). Идеята е, че всеки участник (а) конструктивно доразвива предложенията в отговорите на въпроси (д) и (е) на партньора си; и (б) прави градивни предложения за преодоляване на потенциалните 'трудности', маркирани от партньора в отговор на въпроси (б), (в) и (е). Отделете около 20 минути за тази част от упражнението.

(v) Работните двойки разполагат с около 10 минути да коментират и дискутират споделената информация.

(vi) Работните двойки (всички участници) се обединяват.

Анализ на резултата

Фасилитаторът ръководи дискусия, засягайки следните въпроси:

- (i) Какви бяха приликите между партньорите? И, съобщавайки ги пред всички, какво може да се каже в това отношение, засягащо цялата група?*
- (ii) Какви бяха разликите между партньорите? И, съобщавайки ги пред всички, какво може да се каже в това отношение, засягащо цялата група?*
- (iii) Говорейки само за себе си, кое е най-важното/най-полезното нещо, което научихте от това упражнение?*

Г – Помощ на подрастващи, които са замесени в тормоз над други деца: ‘Как ще се справя?’

Както вече отбелязахме (виж текста на подсекция В горе), разкриването на факта, че детето е станало жертва на тормоз несъмнено е турбулентно и емоционално преживяване. Често се приема, че родител, чието дете е замесено в тормоз над други деца, остава емоционално незасегнат при научаване на новината. Приема се, че родител, който е създал дете, което тормози другите, сам по себе си е безотговорен, и следователно не отдава значение или несъмнено ще излъже за участието на детето си. Но не такъв е случаят. Въпреки наблюденията на авторите, че е много по-малко вероятно родители на тормозещи деца да потърсят помощ от професионалисти в сравнение с родителите на тормозените деца, първият вид родители твърдят, че е не по-малко обезпокоително за един грижовен родител да има дете агресор.

В такава ситуация човек може да почувства гняв спрямо детето си, спрямо неговото поведение, спрямо приятелите му, спрямо родителите на приятелите му (ако родителят си е изградил мнение, както често се случва, че детето му е било отклонено от правия път от други). Родителят може да изпитва разочарование или срам от постъпките на детето си или от собственият си неуспех при предаване на (например) демократични и мирни ценности. Или в случай, че даден родител чувства (както често се случва), че детето му е неправомерно набедено, той се чувства длъжен да защити потомството си. Накратко, това не е нито по-малко сложен комплекс, нито по-малко негативен порой от емоции. Ако някой все още не е сигурен, че родителите на деца, тормозещи други деца могат да са грижовни родители, да вземе под внимание факта, че освен родителите още много фактори са определящи за поведението сред връстниците. Също така може да бъде зададен и един много елементарен въпрос: *‘Вие винаги ли сте постъпвали по начин, по който родителите ви биха искали?’*

Упражнение 4 (следва непосредствено след този текст) е умишлено повторение на предишното, подчертавайки твърдението на авторите, че ‘...хората, които са замесени в тормоз, агресивно поведение и насилие – независимо дали като жертви или като извършители (или на практика и като жертви и като извършители) – имат нужда от подкрепата и

намесата на училищната общност' (O'Moore & Minton, 2004b, стр. 8).
Упражнение 4 предлага на участниците преосмисляне на съветите, които могат да бъдат давани на родителите на деца, замесени в инциденти на насилие.

Упражнение 4 Обсъждане на възможностите за действие на родителите в случай, че децата им са участвали в тормоз над други деца (около 60 минути)

Цел

- В това упражнение, паралелно на упражнение 3 (виж горе), целта е да се насърчат участниците да преосмислят съветите, давани на родители, чиито деца са тормозили други деца.

Материали

Помощно средство 2 *'Таблица за отговори'*, която следва да бъде копирана и уголемена в размер А3.

Начин на действие

В книгата си *Справяне с тормоза в училище* О'Мур и Минтън (O'Moore и Minton, 2004b, стр. 59-67) предлагат седем неща, които родителите могат да направят, ако детето им е замесено в тормоз или агресивно поведение спрямо други деца. Също така те допълват, че разбирането на тези стратегии следва да се обсъди в работни сесии с родителите (стр. 96). Споменатите седем стратегии са:

- (A) *Създаване на точна преценка 'какво представляват тормоза, насилието и агресивното поведение';*
- (B) *'Ролево положително поведение';*
- (C) *'Установяване на проблема';*
- (D) *'Изграждане на самоуважение у дома';*
- (E) *'Преподаване на умения за разбиране у дома';*
- (F) *'Преподаване на уважение към различията'; и,*
- (G) *'Спомагане и ускоряване 'катарзиса' на децата' (напр., 'изпускане на негативната енергия по един положителен начин').*

- (i) Фасилитаторът следва да представи поотделно тези стратегии на участниците. Това може да стане чрез копирането им на карти/работни страници или прожектирането им на видно място.
- (ii) Групата се разделя на работни двойки.
- (iii) Двойките обмислят следните въпроси, съпоставяйки ги към всяка от изброените стратегии (този списък също може или да бъде пресниман, или прожектиран на видно място).

- (a) *Необходимите умения, от които родителите ще имат нужда (бъдете точни);*
- (б) *Предполагаеми трудности за родителите при прилагането на стратегиите;*
- (в) *Възражения от страна на младите хора в случай на опит за използване на стратегията;*
- (г) *Кръстопът: Бихте ли се чувствали добре при използване на стратегията или при препоръчването ѝ на някой друг? Ако отговора ви е 'да', отговорете на въпрос (д); ако е 'не',*

отговорете на въпрос (е, и се върнете към литературата за предварително четене;
(д) Как бих го направил аз или посъветвал някой друг да го направи; или,
(е) Информацията/уменията, от които бих имал нужда преди да се опитам да използвам стратегията, или от които някой друг би имал нужда;
(ж) Сега, без значение какво сте отговорили на (д) или (е), отговорете на следния въпрос: Какво още трябва да се вземе под внимание при препоръчване/въвеждане на тази стратегия ?

(iv)) Работейки самостоятелно, всеки участник попълва съответните секции (партньор 1) в 'таблицата за отговори', поместена в материалите за това упражнение (виж Помощно средство 1 Таблица за отговори). Отделете около 20 минути за тази част от дейността. *Преди да са написали каквото и да е участниците трябва напълно да съзнават, че част от цялостната дейност включва размяна на тези листа с партньор и дискутирането в група на породените коментари и обратната информация. Ето защо те следва да запишат само това, което биха споделили.*

(iv)) Участниците разменят работните си страници с партньор, като попълват съответните секции (партньор 2) в 'таблицата за отговори', поместена в материалите за това упражнение (виж долу). Идеята е, че всеки участник (а) конструктивно доразвива предложенията в отговорите на въпроси (д) и (е) на партньора си; и (б) прави градивни предложения за преодоляване на потенциалните 'трудности', маркирани от партньора в отговор на въпроси (б), (в) и (е). Отделете около 20 минути за тази част от упражнението.

(v) Работните двойки разполагат с около 10 минути да коментират и дискутират споделената информация.

(vi) Работните двойки (всички участници) се обединяват.

Анализ на резултата

Фасилитаторът ръководи дискусия, засягайки следните въпроси:

- (i) Какви бяха приликите между партньорите? И, съобщавайки ги пред всички, какво може да се каже в това отношение, засягащо цялата група?*
- (ii) Какви бяха разликите между партньорите? И, съобщавайки ги пред всички, какво може да се каже в това отношение, засягащо цялата група?*
- (iii) Говорейки само за себе си, кое е най-важното/най-полезното нещо, което научихте от това упражнение?*

В заключение трябва да се отбележи, че някои родители – за щастие те са малцинство – не са загрижени за поведението на децата си. Трудно е да си представим работата с такива родители в образователен контекст, тъй като те обикновено не желаят да съдействат доброволно. Всъщност много учители от цяла Европа споделят с авторите, че на родителските срещи никога не идват родителите, с които преподавателите най-много

са искали да се видят. Разбира се, по-голямата част от родителите в повечето европейски страни са родители на деца и тинейджъри, които въобще не са замесени в насилствено поведение.

Имайки предвид всичко това, и едно национално изследване, показващо че приблизително едно от три деца в началното училище е тормозено в рамките на един училищен срок (O'Moore, Kirkham & Smith, 1997), значи има едно от сто деца, което най-малко е станало свидетел на тормоза над друго дете. Ето защо ние сме изградили тази част по начин, който не игнорира явната безучастност, а допуска, че всички родители ще (или поне би трябвало да) се заинтересуват от темата за насилието в училище. Опитавме се да удовлетворим нуждите на тези, които работят с родители по обсъжданите въпроси, и се надяваме да сме били полезни.

References

- Ljungström, K. (1990). *Mobbaus koulussa. Käsikirja mobbaukesta ja sen selvittämisestä Farsta-menetelmällä*. [Bullying in schools: A handbook on bullying and its treatment by use of the Farsta method]. Kauniainen, Finland: Jessica Lerche.
- Olweus, D. (1983). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: Knowledge base and an effective intervention program. *Irish Journal of Psychology*, 18, 170-190.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp. 7-27). London: Routledge.
- O'Moore, A. M., Kirkham, C., & Smith, M. (1997). Bullying behaviour in Irish schools: A nationwide study. *Irish Journal of Psychology*, 18(2), 141-169.
- O'Moore, A. M., & Minton, S. J. (2004a). Ireland: The Donegal primary schools anti-bullying project. In P.K. Smith, D. Pepler, & K. Rigby (Eds.), *Bullying in schools: How successful can interventions be?* (pp. 275-287). Cambridge: Cambridge University Press.
- O'Moore, A. M., & Minton, S. J. (2004b). *Dealing with bullying in schools: A training manual for teachers, parents and other professionals*. London: Paul Chapman Publishing.
- Ortega, R. (1997). El Proyecto Sevilla Anti-violencia Escolar. Un modelo de intervención preventiva contra los malos tratos entre iguales. [The Seville Anti-Violence in Schools Project: A preventative intervention model against bad relationships amongst equals]. *Revista de Educación [Educational Review]*, 313, 143-158.
- Ortega, R., & Lera, M.J. (2000). The Seville Anti-Bullying in School project. *Aggressive Behavior*, 26, 113-123.
- Rigby, K., & Slee, P. T. (1999). Australia. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee, P. (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp. 324-339). London: Routledge.

- Roland, E. (2000). Bullying in school: Three national innovations in Norwegian schools in 15 years. *Aggressive Behavior*, 26, 135-143.
- Roland, E., & Munthe, E. (1997). The 1996 Norwegian program for preventing and managing bullying in schools. *Irish Journal of Psychology*, 18, 233-247.
- Slee, P. T. (1996). The P.E.A.C.E. Pack: A programme for reducing bullying in our schools. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 6, 63-69.
- Smith, P. K. (1997). Bullying in schools: The UK experience and the Sheffield Anti-Bullying Project. *Irish Journal of Psychology*, 18, 191-201.
- Smith, P. K. (Ed.) (2003). *Violence in schools: The response in Europe*. London: RoutledgeFalmer.
- Smith, P. K., & Brain, P. (2000). Bullying in schools: Lessons from two decades of research. *Aggressive Behavior*, 26, 1-9.
- Smith, P.K., Pepler, D., & Rigby, K. (Eds.) (2004). *Bullying in schools: How successful can interventions be?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, P. K., & Shu, S. (2000). What good schools can do about bullying: Findings from a survey in English schools after a decade of research and action. *Childhood*, 7, 193-212.
- Stevens, V., De Bourdeaudhuij, I., & Van Oost, P. (2000). Bullying in Flemish schools: An evaluation of anti-bullying intervention in primary and secondary schools. *British Journal of Educational Psychology*, 70, 195-210.

Further reading and additional materials

Books

- Besag, V.E. (1994). *Bullies and victims in Schools*. Buckingham: Open University Press.
- Byrne, B. (1993). *Coping with bullying in schools*. Dublin: Columba Press.
- Byrne, B. (1996). *Bullying: A community approach*. Dublin: Columba Press.
- Dore, S. (2000). *Bullying*. NSPCC: Egmont World Ltd.
- Elliot, M. (1996). *501 ways to be a good parent*. London: Hodder & Stoughton.
- Elliot, M. (1997). *101 ways to deal with bullying: A guide for parents*. London: Hodder & Stoughton.
- Ericsson, K., og Larsen, G. (2000). *Skolebarn og skoleforeldre: Om forholdet mellom hjem og skole*. Oslo: Pax.
- Humphreys, T. (1993). *Self-esteem: The key to your child's education*. Leadington, Co. Cork: T. Humphreys.
- Kristiansen, T. (2004). *Foreldrene – skolens nye ressurs: utfordringer til samtale mellom lærere og foreldre*. Oslo: Damm.
- La Fontaine, J. (1991). *Bullying: A child's view*. London: Calouste Gulbenkian Foundation.
- Marr, N., & Field, T. (2001). *Bullycide: Death at playtime*. Oxford: Success Unlimited.
- Roland, R. (1997). *Mobbing: Håndbok til foreldre*. Stavanger: Rebell forlag.
- Smith, P. K., & Thompson, D. (1991). *Practical approaches to bullying*. London: David Fulton Publishing.

- Sullivan, K. (2000). *The anti-bullying handbook*. Oxford: Oxford University Press.
- Thomas, P. (2000). *Stop picking on me: A first look at bullying*. New York: Barron's Educational Series.
- Veleva, R., & Kolev, N. (Eds.) (2001). *How to protect children from violence*. Pazardgik.
- Велева, Р., и Колев, Н. (ред.) (2001). *Как да предпазим децата от насилие*. Пазарджик.
- Voors, W. (2000). *The parent's book about bullying*. Center City, MN: Hazelden.
- Zlatanova, V. (1995). Family and deviant behaviour of under age people. *Sociological Problems*, 2, 133-141.
- Златанова, В. (1995). Семейство и девиантно поведение на непълнолетните. *Социологически проблеми*, N 2, 133-141.

Websites

Anti-Bullying Research and Resource Centre, Trinity College Dublin.
<http://www.abc.tcd.ie>

BBC1 Schools: Bullying. <http://www.bbc.co.uk/schools/bullying>

Bullying in Schools and what to do about it.
<http://www.education.unisa.edu.au/bullying>

Bullying Online. <http://www.bullying.co.uk>

Bully Online. <http://www.successunlimited.co.uk>

Childline. <http://www.childline.org.uk>

Department for Education and Employment. <http://www.parents.dfes.gov.uk>

Foreldreutvalget for grunnskolen. <http://www.fug.no>

National Child Protection Helpline. <http://www.nspcc.org.uk>

Parent Centre, The. <http://www.parentcentre.gov.uk>

Parentline Plus. <http://www.parentlineplus.org.uk>

Scottish Anti-Bullying Network. <http://www.antibullying.net>

VISION. <http://www.visyon.org.uk>

Video Films

Hands on Bullying. (1998). Tony Jewes Productions.

The Trouble with Tom. (1991). Central Independent Television Productions.

Welcome to the Dollhouse. (1995). (Produced by Donna Bascom & Todd Solandz). (Feature length movie: Cert. 15).

Помощно средство 1 Таблица за отговори

‘Таблица за отговори’ .към упражнение 3								
		Отзиви						
		а	б	в	г	д	е	ж
Стратегии	А (партньор едно)							
	А (партньор две)							
	Б (партньор едно)							
	Б (партньор две)							
	В (партньор едно)							
	В (партньор две)							
	Г (партньор едно)							
	Г (партньор две)							
	Д (партньор едно)							
	Д (партньор две)							
	Е (партньор едно)							
	Е (партньор две)							

Помощно средство 2 Таблица за отговори

‘Таблица за отговори’ към упражнение 4								
		Отзиви						
		а	б	в	г	д	е	ж
Стратегии	А (партньор едно)							
	А (партньор две)							
	Б (партньор едно)							
	Б (партньор две)							
	В (партньор едно)							
	В (партньор две)							
	Г (партньор едно)							
	Г (партньор две)							
	Д (партньор едно)							
	Д (партньор две)							
	Е (партньор едно)							
	Е (партньор две)							
	Ж (партньор едно)							
	Ж (партньор две)							